

รอง ศยามานนท์ กับการเผยแพร่องค์ความรู้ประวัติศาสตร์แก่ประชาชน

รอง ศยามานนท์ (พ.ศ.2454-2528) ถือเป็นนักประวัติศาสตร์คนสำคัญในช่วงเวลาหลังการอภิวัฒน์สยาม พ.ศ.2475 จนถึงปลายทศวรรษ 2520 เพราะนอกจากการดำรงตำแหน่งอาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีผลงานเขียนหนังสือ เช่น *A History of Thailand* (1971) และหนังสือ *ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ* (2520) แล้ว รองยังรับราชการพิเศษของรัฐบาลไทย ได้แก่ ราชบัณฑิตในสาขาวิชาประวัติศาสตร์แห่งราชบัณฑิตยสถาน และประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ด้วยเหตุเหล่านี้ รองจึงได้รับการยกย่องให้เป็น “ดวงประทีปทางประวัติศาสตร์” และ “ราชบัณฑิตปูชนียบุคคล” ของไทย (*อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์*, 2528; สุวิมล รุ่งเจริญ, 2555, น. 21)

ด้วยความสำคัญข้างต้น คงส่งผลให้เกิดงานศึกษาเกี่ยวกับบทบาทในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ของรอง ศยามานนท์อยู่จำนวนหนึ่ง โดยมักจะพิจารณาจากการรับราชการพิเศษในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย งานศึกษาเหล่านั้นมองว่า รองเป็นนักประวัติศาสตร์ชั้นนำในกระแสการเขียนประวัติศาสตร์สกุลดำรงราชานุภาพ หรือไม่ก็ในกระแสประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบราชาชาตินิยม ทั้งสองกระแสดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญต่อบทบาทและความสามารถของสถาบันกษัตริย์ในฐานะผู้นำแห่งชาติไทย (กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, 2519; วรพิน ชัยรัชนีกร, 2524; ยุพา ชุมจันทร์, 2530; สุราชัย ยิ้มประเสริฐ, 2555)

อย่างไรก็ดี ความเรียงนี้ต้องการพิจารณาการทำงานด้านประวัติศาสตร์ในตำแหน่งราชบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์แห่งราชบัณฑิตยสถาน อันเป็นการแสดงให้เห็นในอีกแง่มุมหนึ่งของการรับราชการพิเศษกับรัฐบาลไทยของรอง ศยามานนท์

ชีวิตและผลงาน

รอง ศยามานนท์ เกิดเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2454 ในครอบครัวข้าราชการครู เป็นบุตรของพระยาราชนกุล (รื่น ศยามานนท์) และคุณหญิงเลื่อน ศยามานนท์ เมื่อเจริญวัยได้ 9 ปี ได้เริ่มต้นการศึกษา ณ โรงเรียนวัดมหรธรรพาราม จากนั้นจึงเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 และระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ณ โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวารามและโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ใน พ.ศ.2463 และ พ.ศ.2467 ตามลำดับ ต่อมาเมื่อสอบไล่ผ่านระดับมัธยมศึกษาปีที่ 8 แล้ว ใน พ.ศ.2470 รอง ศยามานนท์ก็สามารถสอบชิงทุนการศึกษาในระดับปริญญาตรีของกระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน) เพื่อไปศึกษาต่อในสาขาวิชาอักษรศาสตร์และวิชาครู ณ ประเทศอังกฤษ เช่นเดียวกับบิดาของเขา

ด้วยการโดยสารเรือสำเภาชาติเดนมาร์กนามว่า ฟิโอเนีย รอง ศยามานนท์จึงไปถึงประเทศอังกฤษใน พ.ศ.2471 ที่นั่น รองได้เข้ารับการศึกษาน ณ Imperial Service College เพื่อ

ศึกษาวิชาภาษาอังกฤษ ละติน และประเพณีของประเทศอังกฤษ ก่อนที่จะสอบเข้าศึกษา ณ วิทยาลัยแพมโบรค มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ได้ใน พ.ศ.2472 รองเลือกเรียนในสาขาวิชา ประวัติศาสตร์ จึงจบการศึกษาและได้รับวุฒิปริญญาตรี B.A. Hons (Second Class) จากนั้นก็ศึกษาวิชาครูอีก 1 ปี และได้รับประกาศนียบัตรวิชาครูศาสตร์ชั้นสูง (Diploma in Education) อันเทียบเท่าวุฒิระดับปริญญาโท ใน พ.ศ.2477 ก่อนที่จะเดินทางกลับถึง ประเทศไทยในเดือนเมษายน พ.ศ.2478 รองยังสามารถสอบและได้รับ Certificat d' Etudes Francaises (ภาษาฝรั่งเศส) จากมหาวิทยาลัยเกรยโนบล์ (Grenoble) และต่อมาภายหลัง ใน พ.ศ.2480 รองได้รับวุฒิปริญญาโท M.A. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ อีกหนึ่งวุฒิด้วย

เมื่อกลับถึงประเทศไทยแล้ว รอง ศยามานนท์เข้ารายงานตัวเพื่อรับราชการในตำแหน่ง อาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ แทนตำแหน่งของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพไพภา ผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กอปรกับมีการจัดตั้งแผนกวิชาภูมิศาสตร์และ ประวัติศาสตร์ขึ้น ณ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ด้วยสืบเนื่องการจัดระบบการศึกษา ระดับปริญญาตรีใหม่ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ.2478 รองจึงถือเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง อาจารย์ประจำคนแรกแห่งแผนกวิชาฯ และทำการสอนวิชาประวัติศาสตร์ ณ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย กระทั่งได้รับตำแหน่งทางวิชาการ ตำแหน่ง ศาสตราจารย์ สาขาวิชา ประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ.2495 รองเกษียณอายุราชการใน พ.ศ.2515 และยังคงสอนต่อจนถึง พ.ศ.2522 จึงขอลาออกจากตำแหน่งอาจารย์พิเศษ ด้วยเหตุผลเรื่องสุขภาพ

อนึ่ง ผลงานเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ของรอง ศยามานนท์ นอกจาก *A History of Thailand* (1971) และ *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัฐธรรมนูญ* (2520) แล้ว ยังมีหนังสือที่เขียน ร่วมกับผู้เขียนท่านอื่น ซึ่งล้วนทำงานด้านประวัติศาสตร์ร่วมกันมาตั้งแต่ พ.ศ.2495 ในฐานะ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนต้น* เขียนร่วมกับหม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สวัสดิกุล และหม่อมราชวงศ์แสงโสม เกษมศรี (2502) หรือหนังสือ *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา: แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช* เขียนร่วมกับพลตรีดำเนิร เลพะกุล และวิลาสวงศ์ นพรัตน์ (2515) เป็นต้น

ราชบัณฑิตในสาขาวิชาประวัติศาสตร์

ภายหลังการอภิวัฒน์สยาม พ.ศ.2475 กล่าวได้ว่า คณะรัฐบาลภายใต้การนำของ คณะราษฎรก็ดำเนินนโยบายตามหลักเจตนารมณ์ดังปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ใน “ประกาศ คณะราษฎร ฉบับที่ 1” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อที่ 6 ความว่า “จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่ แก่ราษฎร” นั้น ได้ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อการผลักดันให้เกิดการจัดตั้งราชบัณฑิตยสถานใน ฐานะสถาบันผลิตความรู้ขึ้น ใน พ.ศ.2477 โดยมีเป้าประสงค์หลักของการจัดตั้งและรวบรวมผู้มี

วิชาความรู้ด้านต่าง ๆ เข้ามาร่วม “กระทำการค้นคว้าในสรรพวิชาแล้วนำออกเผยแพร่ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและประชาชน” (ราชกิจจานุเบกษา 51, 2477, น. 130)

ต่อมาหลังการจัดตั้งราชบัณฑิตยสถานไม่นานนัก จึงมีการคัดเลือกภาคีสมาชิกจำนวน 30 ท่าน และจัดประชุมภาคีสมาชิกขึ้นเป็นครั้งแรกในวันเสาร์ที่ 16 มิถุนายน พ.ศ.2477 ณ ศาลาสหทัยสมาคม โดยมีพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นกล่าวเปิดการประชุมซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดและเป้าหมายในการจัดตั้งสถาบันผลิตความรู้แห่งนี้เป็นอย่างดี ดังความสำคัญตอนหนึ่งว่า

ราชบัณฑิตยสถานของเรามีใช้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ตั้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ระบอบรัฐธรรมนูญเป็นผู้ตั้ง ราชบัณฑิตยสถานของเรา... เป็นเครื่องเชิดชูเกียรติของชาติและระบอบรัฐธรรมนูญ ถ้าหากจะมีนามอันหนึ่งอยู่คู่ชานไปกับราชบัณฑิตยสถาน นามอันนั้นจะไม่ใช่นามของบุคคล แต่จะเป็นนามของสภาผู้แทนราษฎร นามของรัฐธรรมนูญ ถ้าหากจะมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คนในชั้นหลังจะต้องระลึกคู่กันไปกับราชบัณฑิตยสถาน สิ่งนั้นก็คือ รัฐธรรมนูญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2527, น. 31-32)

ทั้งนี้ ในการประชุมครั้งนี้ยังปรากฏมติแต่งตั้งให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณหรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ในเวลาต่อมา เป็นนายกรัฐมนตรี ราชบัณฑิตยสถาน พระเจี๋ยมวิรัชชพากษ์ เป็นอุปนายก และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นเลขานุการ รวมถึงมีมติตกลงให้แบ่งกิจการราชบัณฑิตยสถานออกเป็น 3 สำนัก ได้แก่ 1) สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง 2) สำนักวิทยาศาสตร์ และ 3) สำนักศิลปกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2527, น. 32)

นับตั้งแต่การจัดตั้งราชบัณฑิตยสถานเป็นเวลากว่า 8 ปี ใน พ.ศ.2485 จึงมีประกาศการแต่งตั้งราชบัณฑิตชุดแรก จำนวน 52 ท่าน แทนภาคีสมาชิกชุดแรก จำนวน 30 ท่านซึ่งแต่งตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ.2477 โดยราชบัณฑิต 1 ใน 52 ท่านนี้ปรากฏชื่อของรอง ศยามานนท์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ดังนี้ จึงกล่าวได้ว่าการได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งราชบัณฑิตนี้คือจุดเริ่มต้นในการรับราชการพิเศษของรอง ศยามานนท์ ณ ราชบัณฑิตยสถาน ในการ “กระทำการค้นคว้าในสรรพวิชาแล้วนำออกเผยแพร่ให้เป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองและประชาชน” ต่อไป

การเผยแพร่องค์ความรู้ประวัติศาสตร์แก่ประชาชน

เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ.2485 แล้ว ปีถัดมารอง ศยามานนท์ก็เริ่มต้นเขียนบทความเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ลงในสิ่งพิมพ์ของราชบัณฑิตยสถานทันที ในบทความเรื่อง “ความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์สากลและไทย” ลงใน สมุดที่ระลึกวันราชบัณฑิตยสถาน 31 มีนาคม 2486 (2486) นั้นได้แสดงให้เห็นถึง

แนวคิดในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ของรองในการ “ค้นคว้าในสรรพวิชา” เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการเข้าใจต่อเรื่องราวในประวัติศาสตร์ไทยจำเป็นต้องเข้าใจต่อเรื่องราวในประวัติศาสตร์สากลด้วย รองมีความเห็นว่า “ประวัติศาสตร์สากลและประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวเนื่องกันหย่างแทบจะแยกไม่ออก ถ้าขาดวิชาประวัติศาสตร์สากล จะเป็นการยากมากที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์บางตอนได้” (2486, น. 45)

ด้วยแนวคิดในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ดังกล่าว รอง ศยามานนท์จึงเริ่มต้นสร้างความเข้าใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์สากล หรือเรื่องราวของประเทศในทวีปยุโรป เอเชีย และอเมริกา ดังเห็นได้จากบทความเรื่อง “สารานุกรมประวัติศาสตร์” ใน *ราชบัณฑิตสาร* สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง (2487) อันบรรจุเรื่องราว บุคคลและเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์สากล เช่น “ปาชา มหะหมัด อาลี” (Pasha Mehemet Aali, 1815-1871) รัฐบุรุษแห่งตุรกี “อับเบวิล” (Abbeville) เมืองสำคัญทางภาคเหนือของฝรั่งเศส หรือ “อาณูภาพ เอ.บี.ซี” (A.B.C. Power) ชื่อเรียกการรวมตัวของกลุ่มประเทศในอเมริกาใต้ คือ อาร์เจนตินา บราซิล และชิลี

กระนั้น กว่าแนวคิดในการทำงานด้านประวัติศาสตร์ของรอง ศยามานนท์ข้างต้นจะได้นำมาใช้เพื่อเผยแพร่เป็นความรู้แก่ประชาชน อันเป็นเป้าประสงค์หลักของราชบัณฑิตยสถานนั้นก็ต้องรอจนถึง พ.ศ.2497 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมในขณะนั้นเสนอให้ราชบัณฑิตยสถานจัดทำโครงการทำสารานุกรมไทยเพื่อเป็นตำราความรู้ “สำหรับย่นเวลาในการศึกษาเล่าเรียน... จะเปิดดูได้ที่เดียว ไม่ต้องเสียเวลาค้นหาในหนังสือต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้นานอารยประเทศ จึงได้ทำหนังสือสารานุกรมซึ่งบรรจุความรู้แทบทุกสาขาวิชาไว้ เพื่อให้พลเมืองของเขาศึกษาค้นคว้าได้ง่ายไม่เสียเวลา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2498, น. ก-ข) ทั้งนี้ ยังต้องเป็นความรู้ซึ่ง “อธิบายอย่างย่อ ๆ และเข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้อ่านซึ่งแม้จะไม่มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ก็สามารถเข้าใจได้ทันที” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2498, น. ง)

ในการสารานุกรมไทยนี้ รอง ศยามานนท์ในฐานะราชบัณฑิตในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะบรรณาธิการจัดทำสารานุกรมไทย ร่วมกับพระยาอนุমান ราชธน พระราชธรรมนิเทศ พันเอก หลวงสารานุกรมประพันธ์ และนายเจริญ อินทรเกษตร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2498, น. ค) โดยรองได้รับหน้าที่เขียนอธิบายเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ อันเป็นเรื่องเฉพาะในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ เช่น คำว่า “ก๊กมินตั๋ง” เป็นต้น

จากที่กล่าวถึงการทำงานด้านประวัติศาสตร์ของรอง ศยามานนท์มาในข้างต้น คงได้แสดงให้เห็นแล้วว่า การรับราชการพิเศษในตำแหน่งราชบัณฑิตแห่งราชบัณฑิตยสถานนั้นตั้งอยู่บนเป้าประสงค์ของการเผยแพร่ความรู้ต่อประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้น ความรู้ที่ผลิตขึ้นมาจึงถูกเรียกร้องให้มีการอธิบายอย่างย่อและเข้าใจง่าย เพื่อ “ผู้อ่านซึ่งแม้จะไม่มีความรู้พิเศษเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ก็สามารถเข้าใจได้ทันที”

เหล่านี้คือ อีกแง่มุมหนึ่งของนักประวัติศาสตร์ นามว่า รอง ศยามานนท์

ผู้เขียน

กฤษฎกร กอกเผือก

นักวิจัย ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร. (2517). การศึกษาประวัติศาสตร์ของสกุลดำรงราชานุภาพ. *อักษรศาสตร์วิจารณ์* 2(6), 28-44.
- “พระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตสถาน พุทธศักราช ๒๔๗๖.” (2477). *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 51, หน้า 128-146.
- ยุพา ชุมจันทร์. (2530). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย พ.ศ.2575-พ.ศ.2516* [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รอง สยามานนท์. (2486). ความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์สากลและไทย. ใน *สมุดที่ระลึกวันราชบัณฑิตสถาน 31 มีนาคม 2486* (น. 44-49). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- รอง สยามานนท์. (2487). สารานุกรมประวัติศาสตร์. *ราชบัณฑิตสาร สำหรับธรรมศาสตร์และการเมือง* 1(2), 70-85.
- รอง ศยามานนท์ พลตรีดำเนียร เลพะกุล และวิลาสวงศ์ นพรัตน์. (2515). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา: แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*. นครหลวง: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รอง ศยามานนท์, ม.ร.ว.สุขุมชาติ สวัสดิ์กุล และ ม.ร.ว.แสงโสม เกษมศรี. (2502). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น*. พระนคร: กรมศิลปากร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *สารานุกรมไทย*. (2498). พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2527. *50 ปี ราชบัณฑิตยสถาน 31 มีนาคม 2527*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วรพิน ชัยรัชนี้กร. (2524). วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์. *วารสารธรรมศาสตร์* 10(2), 74-91.
- สุราชัย ยิ้มประเสริฐ. (2555). ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์. ใน สุวิมล รุ่งเจริญ (บ.ก.), *ร้อยปีศาสตราจารย์* (น. 213-246). กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล รุ่งเจริญ (บ.ก.). (2555). *ร้อยปีศาสตราจารย์*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๒๘*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.